

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра

**з теми: “ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ”**

Виконав:

студент 2 курсу Р1-М22 групи
спеціальності 052 Політологія
денної форми навчання

Макарук Дмитро

Керівник:

Кобильник В. В.,

кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології та філософії

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	10
1.1. Поняття “політична культура” та її складові.....	10
1.2. Основні функції та типи політичної культури.....	21
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	31
2.1. Сутність демократичної політичної культури та особливості її формування.....	31
2.2. Складнощі побудови демократичної політичної культури українського суспільства в період трансформаційних процесів.....	42
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	56
3.1. Протестна політична культура в умовах суспільно-політичної кризи 2013-2014 рр.....	56
3.2. Динаміка змін політичної культури в українському суспільстві в умовах повномасштабної російсько-української війни.....	68
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Сучасні реалії розвитку українського суспільства характеризуються трансформацією усіх сфер його життя, зокрема політичної системи. Це спричинено тенденційними змінами на тлі Революції Гідності, анексії АРК, повномасштабної російсько-української війни, які породили кризове соціально-економічне становище в країні, підвищили рівень розчарування та недовіри до політичних інститутів, спричинили культурні та ціннісні зрушення у політичній свідомості громадян.

В таких умовах важливим є питання з розповсюдження та закріплення у суспільстві відповідних цінностей та політичних орієнтацій, які сприятимуть підвищенню рівня політичної участі, громадської активності, політичної компетентності, які є необхідною складовою розвитку України в умовах євроінтеграції.

В українській політичній науці вже сформувався науковий напрям з дослідження проблем політичної культури та її елементів. Сучасні дослідники аналізують теорії політичної культури, політичну участь окремих груп населення, духовні засади функціонування й діяльності суб'єктів політики, інститутів громадянського суспільства.

У нових суспільно-політичних умовах важливим є аналіз і так званої протестної політичної культури, яка розглядається як індикатор громадської активності, показник деструктивних процесів у суспільстві, рівень усвідомлення необхідних змін у цінностях суспільства. Разом з тим, слід відзначити, що протестна політична культура досі не стала предметом самостійного наукового дослідження. З проблематики практично відсутні наукові студії, що детально аналізують зазначене поняття.

Саме тому важливим питанням залишається дослідження характеристик як політичної культури загалом, так і протестної політичної культури зокрема.

Феномен політичної культури потребує ґрунтовного наукового дослідження, як і суміжні поняття політичного протесту, ціннісні орієнтації його учасників, політична поведінка, активність, особливо в умовах високої

конфліктності соціально-політичних змін у суспільствах перехідного типу. Уваги заслуговує і проблема формування політичної культури як чинника демократичних перетворень в умовах інформаційної революції, появи нових форм соціальних і політичних комунікацій.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється тим фактом, що успіх сучасних суспільно-політичних перетворень, розвиток демократичного політичного режиму значною мірою залежать від особливостей визначального і ключового аспекту реалізації сучасного вектора розвитку суспільства – політико-культурного. Саме його параметрами обумовлюється сутність і спрямованість реформ загальнонаціонального, соціокультурного та соціально-політичного процесу суспільної консолідації, цілеспрямованої діяльності щодо формування нових цінностей, нової політичної системи.

Динамічні й, на превеликий жаль, трагічні події останніх років в Україні зумовили кардинальні суспільно-політичні перетворення й довели, що спрямованість практичної діяльності на досягнення, передусім, у економічній сфері неможливі без урахування соціально-політичних факторів, національних ментальних і культурно-історичних особливостей розвитку суспільства.

Метою дослідження є аналіз розвитку демократичної політичної культури українського суспільства в умовах трансформаційних змін.

У процесі написання роботи визначено декілька основних **завдань**, які дозволять більш детально розкрити зміст цього дослідження:

- проаналізувати поняття політичної культури в науковій думці;
- дослідити основні функції та типи політичної культури;
- розкрити сутність демократичної політичної культури сучасного суспільства;
- розглянути основні складнощі побудови демократичної політичної культури українського суспільства;
- розкрити сутність протестної політичної культури українського суспільства в умовах політичної кризи;

- охарактеризувати особливості політичної культури в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є політична культура як феномен.

Предметом дослідження є особливості формування політичної культури України та її вплив на демократичні процеси в суспільстві.

Методи дослідження. У роботі для розв'язання поставлених завдань використано наступні наукові методів: аналіз – для визначення чинників формування політичної культури, розуміння її сучасного стану, пояснення особливостей розвитку демократичних процесів в українському суспільстві, виявлення впливу соціально-психологічних змін на стан політичної культури; синтез – з метою узагальнення існуючих підходів до розуміння політичної культури та загальних рис і тенденцій її розвитку; компаративний метод – для порівняння змін, які відбулись в політичній культурі українського суспільства в умовах незалежності Української держави; системний аналіз – з метою характеристики особливостей функціонування системи цінностей політичної культури українського суспільства в умовах трансформації. Метод історичного аналізу дозволив простежити еволюцію політичної культури в Україні від 90-х рр.. ХХ ст. до нашого часу.

Базуючись на аналізі основних сучасних теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, було окреслено авторське бачення процесу формування політичної культури українського суспільства.

Наукова новизна. Робота є комплексним дослідженням щодо питання формування політичної культури українського суспільства в умовах трансформації. У науковій праці розкрито вплив політичної культури на розвиток демократичних процесів в Українській державі.

Робота є однією з небагатьох, в якій ґрунтовно проаналізовано зміни, які відбувалися у формуванні політичної культури українського суспільства. В дослідженні розкриваються основні фактори, які впливають на розвиток демократичних процесів крізь призму політичної культури. Зокрема, вперше комплексно досліджено динаміку змін протестної політичної культури

українського суспільства в умовах російсько-української війни.

Практичне значення роботи полягає в тому, що визначення проблем формування політичної культури можуть бути використані для розробки ефективної системи політичної освіти, впровадження механізмів становлення особистості як політичного суб'єкта, налагодження політичної комунікації між суспільством та владними структурами, а також викорінення основних елементів, що вносять дестабілізуючі фактори у функціонування політичної системи.

Матеріали дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі при підготовці здобувачами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін як “Соціально-політичні студії”, “Політична культура”, “Загальна теорія політики”, тощо. Також результати дослідження можуть бути використані у процесі практичних заходів держави щодо вирішення питань, які виникають під час формування політичної культури українського суспільства.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані під час наукової конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-2023 навчальному році (м. Кам'янець-Подільський, 4 квітня 2023 р.)

Джерельна база. Під час написання дослідницької роботи були використані роботи українських та зарубіжних науковців. Зокрема це праці: Алеїник В. “Головні виклики для України під час повномасштабної російсько-української війни [1], Бакланова Н. М., Букач В. М. “Категорія “політична культура” в науковому та публічному дискурсах” [4], Бебик, В., Головатий М., Ребкало М. “Політична культура сучасної молоді” [7], Білецька Т. “Протестний потенціал сучасного українського суспільства: особливості теоретичного та емпіричного аналізу” [9], Вихрист Р. “Політична культура: проблеми її становлення в Україні” [12], Гаращук Є. “Поняття і сутність культури політичного протесту” [15], Гаращук Є. “Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень” [17], Голдштейн К. “Основні напрями і специфіка використання політичної символіки в сучасній

Україні” [19], Даймонд Л. “Консолідація демократії і політична культура” [22], Дембіцький С., Злобіна О., Костенко Н. “Українське суспільство в умовах війни” [24], Дмитренко М. “Особливості сучасної української політичної культури: проблеми визначення” [27], Дунець В. “Розвиток демократичної політичної культури сучасної молоді” [30], Зеленюк Г. “Політичний протест зими 2013-2014 років в Україні: зміст, форми, наслідки” [33], Кваша О. П., Шпит А. М. “Політична культура: на шляху до демократії” [36], Киридон А. М. “Євромайдан. Революція Гідності: причини, характер, основні етапи” [37], Кіндратець О. М. “Політична культура як чинник демократичних перетворень” [38], Кривошеїн В. “Вплив “революції гідності” на політичну та правову культуру українського суспільства” [42], Мельник С. М., Корнієнко, В. О. Особливості політичної культури сучасної України [50], Огаренко Т. О. “Політична та правова культура як чинник демократизації суспільства” [54], Орлов С. Ф. “Політична культура як основа формування парламентаризму” [56], Остапенко М. А. “Політична культура суспільства” [96], Панов М., Герасіна Л., Данильян О. “Проблеми модернізації політичних систем сучасності” [59], Перфільєва А. “Політична культура як чинник модернізації українського суспільства” [61], Поліщук І. О. “Політична культура: дефініція, структура та функції” [65], Поліщук І. О., Іванов І. І. “Політична культура в Україні: авторитарний рефлекс чи демократичний транзит” [66], Пробийголова Н. В. “Основні напрямки розвитку демократичної політичної культури в Україні” [72], “Революція Гідності: на шляху до історії” [73], Рудакевич О. “Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження” [77], Рудакевич О. “Формування національної політичної культури в контексті цінностей Європейського Союзу” [78], Секунова Ю. В. “Політична культура студентської молоді” [84], Сушко А. І. “Процеси трансформації політичної культури сучасного суспільства” [88], Точицький М. С. “Поняття політичної культури у світлі сучасних політологічних дискусій” [91], Требін М. П. “Політична культура сучасної владної еліти України” [92] та ін.

Важливою для нашого дослідження є монографія вітчизняного науковця Є. Гаращук “Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень”. У роботі визначаються і теоретично обґрунтовуються особливості та основні тенденції розвитку протестної політичної культури в умовах сучасних демократичних перетворень. Протестну політичну культуру розглянуто як складову політичної культури, що позначає систему соціальних та політичних зв’язків і відносин суб’єктів політики, обумовлених історичними, економічними, політичними, соціокультурними, психологічними факторами й безпосередньо пов’язана з критикою існуючих норм і цінностей, запереченням прийнятих норм та ідеалів, несприйняттям усталеного політичного курсу та відображається в певних акціях, діях, вчинках протестного характеру. Досліджено діалектичний взаємозв’язок між здатністю політичної влади адекватно реагувати на масові протестні вимоги та успішністю демократичних перетворень в умовах перехідного суспільства. Проаналізовано чинники та передумови масових політичних протестів в Україні 2013-2014 рр. Проаналізовано конструктивний та деструктивний потенціал новітніх інформаційних технологій у формуванні політичної культури в сучасному українському суспільстві.

Важливою для написання роботи є спільна монографія Дембіцького С., Злобіної О., Костенко Н. “Українське суспільство в умовах війни”, в якій представлено результати соціологічних спостережень за змінами в українському суспільстві та його підсистемах унаслідок агресії РФ. Розглянуто глобальні та локальні аспекти війни, трансформації інституціональної та соціально-групової структури, зсуви в настроях, очікуваннях, ціннісних орієнтаціях громадян, соціально-психологічному стані населення. Емпіричну базу становлять дані моніторингу Інституту соціології НАН України за роки, що передували 2022-му, окремих порівняльних міжнародних досліджень, ініціативні опитування у мережі та інтерв’ю, що їх виконали співробітники Інституту соціології.

Увагу привертає робота українських дослідників “Революція Гідності: на шляху до історії”. Праця охоплює широкий спектр питань, пов’язаних із Революцією Гідності, – від теоретико-методологічних до музеологічних. У фокусі досліджень авторів – суспільно-політичний, цивілізаційний і культурологічний виміри Майдану, проблеми формування державної політики пам’яті, сутності формування історії Української держави сучасності.

Досить цікавою для нашого дослідження є робота О. Рудакевича “Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження”. В ній розкриті теоретичні основи національної політичної культури та обґрунтовано методологію її дослідження на базі соціетального підходу. Нація представлена як колективний суб’єкт, творець і носій політичної культури. З’ясовано зміст імперативів, функцій та інфраструктури національної політичної культури, досліджено загальнонаціональні політико-культурні форми, їх детермінуючий вплив на політичні процеси. Обґрунтовано засади типології національної політичної культури та розкрито сутнісні риси політичної культури українського народу, місце і роль в ній національної ідеї.

Змістовною роботою, присвячена дослідженню феномену політичної культури є праця Ю. Секунової “Політична культура студентської молоді”. Монографію присвячено дослідженню політичної культури студентської молоді, як феномену суспільно-політичного розвитку. Розглядається роль та значення політичної культури студентської молоді для розвитку демократичної держави. Досліджено історичний розвиток поняття політична культура. З’ясовано практичні та теоретичні аспекти становлення політичної культури студентської молоді.

Структура та обсяг дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури та джерел. Всього 91 сторінка.

ВИСНОВКИ

1. Політична культура – це явище, що формується в процесі розвитку суспільства. З одного боку, це накопичені поколіннями цінності, уявлення, норми поведінки, стереотипи та установки. З іншого – це обумовлені вимогами сучасного суспільства інтереси, цінності та відповідні дії членів суспільства.

На думку багатьох дослідників політична культура формується під впливом державних інститутів та державницької політики. Однак цей вплив є двостороннім, адже політична культура громадян на певному рівні свого розвитку здатна впливати на суспільно-політичні процеси. Більше того, від неї залежить політична стабільність держави.

Таким чином, політична культура є сукупністю норм, цінностей, уявлень особистості, які знаходять своє відображення у політичній поведінці та які формуються під впливом суспільно-економічних умов життєдіяльності суспільства і здатні змінюватись відповідно до трансформаційних державних процесів.

2. Концепція політичної культури залишається актуальним напрямком наукових пошуків та потребує модернізації в контексті знаходження найбільш адекватних сучасним політичним процесам категоріальних індикаторів, що дозволять найбільш яскраво відтворити та дослідити складні політичні явища та феномени, притаманні політичним системам сучасності.

В процесі дослідження було з'ясовано, що політична культура є багатогранним, структурно важливим та багатоманітним явищем. Підтвердженням цьому є різноманіття типологій щодо цієї політичної категорії та багатоманітності функцій, яку вона виконує. Саме тому настільки важко сформулювати загальну типологію політичної культури в сучасній науковій думці.

3. За політичним режимом виділяють два типи політичної культури: авторитарний та демократичний. Сьогодні все більш очевидною є думка про те, що саме демократична політична культура є визначальною у розвитку суспільно-політичного життя держави. Характерними для такої політичної культури вважаються: поважне ставлення до органів державної влади,

можливістю реалізації рівноправного діалогу у трикутнику особистість-суспільство- влада, налагодженні каналів зворотнього зв'язку між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування, підтримці довіри до політичного керівництва, забезпечення легітимності влади, використання цивілізованих засобів досягнення компромісу у конфліктах тощо.

Демократична політична культура є визначальною у розвитку соціально-політичного життя суспільства. Свідченням демократичного типу політичної культури вважається розвинений інститут партнерства влади та громадянського суспільства.

4. Аналізуючи еволюцію політичної культури в Україні, необхідно зробити висновок про те, що поряд з правоцентристськими цінностями європейської демократії продовжують існувати ліві, прорадянські цінності. Перехідний стан українського суспільства визначає й перехідний характер його політичної культури, наявність як демократичної, так і авторитарної складових.

В процесі ж становлення демократії важливим чинником є нова політична культура, яка формується як сукупність взаємовідносин між всіма суб'єктами політичного процесу сучасного суспільства. По суті, це перехід в Україні від фрагментованої і патріархальної політичної культури до громадянської, яку можна визначити як сукупність історично сформованих, відносно стійких політичних уявлень, оцінок та орієнтацій, а також відповідні моделі і норми політичної поведінки.

5. Події 2013-2014 рр. поглибили розуміння сутності такого явища як протестна політична культура. Сама ж “Революція гідності” вплинула на подальший розвиток політичної системи в Україні в напрямку демократичних трансформацій. Значно активізувався процес переосмислення правових цінностей та формування правової культури демократичного суспільства з наголосом на гуманізацію права, розбудову демократичних правових форм соціального співіснування. Відбулися якісні зрушення у владній еліті у бік встановлення ефективного громадського контролю за владою, зменшення (а в перспективі зникнення) тиску на засоби масової комунікації, утвердження

свободи конкуренції еліт, заохочення відкритості еліт для соціальної мобільності, забезпечення поступального розвитку громадянського суспільства.

6. Повномасштабна війна, яку розпочала проти України Російська Федерація, кардинально змінила життя нашої держави загалом і кожного українця зокрема. Вона принесла численні людські втрати, зруйновані міста й села, змусила багатьох наших громадян покинути домівки. Разом з тим, попри нинішні виклики й загрози, основною ознакою сучасного стану суспільства стала його консолідація, єднання громадян України у протистоянні ворогу, у прагненні перемоги й пошуку шляхів повоєнного відродження. Особливістю сучасного етапу боротьби за незалежність і суверенітет власної держави, нинішнього періоду державотворення є згуртованість суспільства задля досягнення цих спільних цілей. Нинішній етап державотворення – це єднання навколо загальнолюдських цінностей: життя людини, свободи, рівності, гуманізму, поваги та гідності.

Зіткнувшись із військовою агресією з боку Російської Федерації та відчувши безпосередню загрозу власному життю, українська нація дещо реструктурувала ієрархію власних цінностей, при цьому не відмовившись від попередньо сформованих основ демократичного розвитку. Починаючи з 2014 року, а особливо з лютого 2022 року, спостерігаємо явище згуртованості українського суспільства. Частина населення готова взяти зброю до рук та фізично взаємодіяти з агресором; можемо припустити, що для цієї групи населення вищими у ієрархії є цінності влади, самоствердження. Інша – зосередилася на тилівій допомозі, гуманітарній підтримці, забезпеченні добробуту як вимушених ВПО, так і армії та місцевого населення.

Основними напрямками подальшого розвитку українського суспільства можна вважати формування політичної та правової свідомості громадян, підвищення рівня політичної активності, розвитку громадянського суспільства, що сприятиме утвердженню сучасних демократичних цінностей на шляху інтеграції в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Алейник В. Головні виклики для України під час повномасштабної російсько-української війни (в контексті дослідження політичної свідомості суспільства). *Humanities Studies*. 2023. Випуск 15 (92) С. 133-141.
2. Арістотель Політика; пер. О. Кислюк. К. : Основи, 2000. 238 с.
3. Архів наукових статей., стаття № 21 “Влада” частина 2: URL: http://ukraineweek.at.ua/publ/1/21_vlada_chastina_2/1-1-0-24/.
4. Бакланова Н. М., Букач В. М. Категорія “політична культура” в науковому та публічному дискурсах. *Політикус*. 2022. Вип. 1. С. 94-102.
5. Бебик В. Базові засади політології: історія, методологія, практика. К. : МАУП, 2000. 384 с.
6. Бебик В., Пояркова Т. Упадок демократии или новый взгляд на демократическую культуру. *Персонал*. 2003. №3. С. 14-17.
7. Бебик, В., Головатий М., Ребкало М. Політична культура сучасної молоді. К. : А.Л.Д., 1996. 112 с.
8. Берестова Г. Політичний протест. URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-8ac42092-812d-4d2c-856b-44510a80704f/c/2>.
9. Білецька Т. Протестний потенціал сучасного українського суспільства: особливості теоретичного та емпіричного аналізу. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2007. Вип. 66. С. 241-247.
10. Борисенков А. А. Политическая культура: сущность, виды, закон. *PolitBook*. 2014. № 2. С. 33-53.
11. Ванштейн Г. И. Массовое сознание и социальный протест в условиях современного капитализма. М., 1990. 167 с.
12. Вихрист Р. Політична культура: проблеми її суперечності її становлення в Україні. Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації: щоріч. наук. пр. / відп. за вип. Т. В. Гончарук. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 461-462.

13. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022 р. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyu_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_6_aprelya_2022.html).

14. Вятр Е. Социология политических отношений. Москва: “Прогресс”, 1979. 456 с.

15. Гаращук Є. Поняття і сутність культури політичного протесту. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. 15. С. 90-95.

16. Гаращук Є. Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень. 20 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31117/100304354.pdf?sequence=1>.

17. Гаращук Є. Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. К., 2015. 189 с.

18. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: Навч. Посіб. 7-ме вид. К. : 2007. URL: http://pidruchniki.com.ua/19570411/politologiya/politichna_kultura#562.

19. Голдштейн К. Основні напрями і специфіка використання політичної символіки в сучасній Україні “Політичне життя”. 2023 № 1. С. 38-44.

20. Головаха Є., Дембіцький С., Паніна Н. Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 405 с.

21. Григорчук М. Демократія та політична культура. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hryhorchuk_Mykola/Demokratiia_ta_politychna_kultura.pdf.

22. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура. Демократія: антологія / [упоряд. О. Проценко]. К. : Смолоскип, 2005. С. 882-942.

23. Дембицька Н. М. Демократизація суспільства як становлення партнерських відносин між політичною владою і особистістю. XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія: Матеріали другої міжнар. наук. теор. конф., 28-29 травня 2003 р.. К. : Фенікс, 2004, 254 с.

24. Дембіцький С., Злобіна О., Костенко Н. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

25. Дембіцький, С. Показники національно-громадянської української ідентичності. URL : <https://kiis.com.ua/прес-релізи та звіти>.

26. Діденко Н. Г. Державно-управлінський аспект процесів соціалізації в сучасній Україні. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 3. С. 26-34.

27. Дмитренко М. Особливості сучасної української політичної культури: проблеми визначення. Політичний менеджмент. 2005. № 5. С. 134-138.

28. Дмитренко С. Форми політичного протесту: традиційні моделі та сучасна політична практика. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 104. С. 198-201.

29. Дудник І. Самоідентифікація та свідомість українців під час та після Революції Гідності. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10985>.

30. Дунець В. Розвиток демократичної політичної культури сучасної молоді (на прикладі республіки Польща та України). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11746>.

31. Жабінець Н. В. Політичні цінності та їх втілення у процесі демократизації українського суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.03 “Політична культура та ідеологія”. К., 2006. 19 с.

32. Жужа Л. О. Перетворення громадянського суспільства в Україні під впливом Революції гідності. Междунар. науч. журн. 2015. № 6. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/peretvorennya-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-pid-vplyvom-revolyuutsiyi-gidnosti>.

33. Зеленько Г. Політичний протест зими 2013-2014 років в Україні: зміст, форми, наслідки. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Вип. 2. С. 34-55.

34. Зеленько Г. І. Подолання кризи інституційної довіри як передумова розвитку соціального капіталу. Політика суспільних реформ: стратегія, механізми ресурси. Збірник наукових праць. Київ: ІПіЕНД НАН України, 2018. С. 38–66.

35. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. М. : Новое издательство, 2011. 464 с.

36. Кваша О. П., Шпит А. М. Політична культура: на шляху до демократії. Молодий вчений: наук. журн.. Херсон. 2019. № 5 (69). С. 312-316.

37. Киридон А. М. Євромайдан. Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. Істор. пам'ять. 2015. Вип. 33. С. 17-32.

38. Кіндратець О. М. Політична культура як чинник демократичних перетворень. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 39. С. 204-211.

39. Копилова Н. Особливості політичної культури України. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/4201/1/10-1.pdf>.

40. Кравець Р., Романюк Р. Україна. Для чого Єрмаку та ОП ще один канал. Українська правда. 28 листопада 2022. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/28/7378211>.

41. Кречетова Д. Від “Привида” до “Азовсталі”. 7 символів незламності України під час війни. “Українська правда. Життя”. 23 серпня 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/23/250117/>.

42. Кривошеїн В. Вплив “революції гідності” на політичну та правову культуру українського суспільства. Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія : Політологія. 2016. № 2. С. 37-58.

43. Кримський С. Сприймавши серцем, осягнувши розумом. Віче. 1993. № 8. С. 76-83.
44. Кройтор А. Демократичний транзит в умовах глобальної кризи демократії та війни РФ проти України. Соціально-економічний та політичний розвиток країн у сучасних умовах. : Зб. наук. пр. міжнар. науково-практ. конф., (м. Одеса, 24 трав. 2022 р.) Одеса, 2022. С. 37-40.
45. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1997. 352 с.
46. Лопушинський І. Особливості політичної соціалізації в управлінських процесах демократичної трансформації суспільства. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 3. С. 73-80.
47. Макиавелли Н. Государь. М. : Планета, 1990. 80 с.
48. Мариніч І. Соціальний порядок у контексті реформування державного устрою в Україні. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 2014. Вип. 1 (15). Т. 1. С. 37-48.
49. Масловська О. М. Політична культура опозиції в умовах становлення демократії. Політологічні записки. 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_24.
50. Мельник С. М., Корнієнко, В. О. Особливості політичної культури сучасної України. НТКП ВНТУ. Інститут соціально-гуманітарних наук. XLVIII Науково-технічна конференція Інституту соціально-гуманітарних наук (2019). URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2019/paper/view/7564/6258>. УДК 327.
51. Методичні вказівки до теми “Політична свідомість та політична культура” з курсу “Політологія” для студентів IV-V курсів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання / Укл.: Л. Московських, В. М’ягих. Дніпропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2015. 12 с.
52. Монтескье Ш. Л. О духе законов; сост., пер. и коммент. А. В. Матешук. М. : Мысль, 1999. 672 с.

53. Новоскольцева Л. Проблема формування громадянського суспільства в незалежній Україні, монограф. Луганськ, 2012. URL : <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1702/1/M1.pdf>.

54. Огаренко Т. О. Політична та правова культура як чинник демократизації суспільства. Право та державне управління. 2013. № 1. С. 13-17.

55. Омеличкін О. В. Типология политической культуры. Вестник Кемеровского государственного университета. Серия : Политические, социологические и экономические науки. 2017. № 1. С. 12-19.

56. Орлов С. Ф. Політична культура як основа формування парламентаризму. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 3. С. 31-34.

57. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: Навч. посіб. К. : МАУП, 2008. 96 с.

58. Остапенко М. Політична культура сучасної студентської молоді (на прикладі вузів м. Києва): Автореф. дис. кандидата політ. наук: 23.00.03. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2000. 19с.

59. Панов М., Герасіна Л., Данильян О. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія. Х. : Право, 2008. 320 с.

60. Пахолок В. М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей та зміцненні гуманітарної безпеки України. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 87. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во "Юридична думка", 2020. С. 233-243.

61. Перфільєва А. Політична культура як чинник модернізації українського суспільства. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". 2016. № 2 (29). С. 282-286.

62. Петровський П. Актуальність наукового обґрунтування публічно-управлінської діяльності в умовах війни. Демократичне врядування. 2022. Випуск 2(30). С. 1-13.

63. Платон. Держава; пер. з давньогрецької та комент. Д. Коваль. К. : Основи, 2000. 354 с.
64. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови), та ін. К. : Парламентське видавництво, 2012. 808 с.
65. Поліщук І. О. Політична культура: дефініція, структура та функції. Міжнародний “круглий стіл” “Правова та політична культура соціуму за умов його модернізації” (12 квітня 2013 р.). Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3 (17). С. 194-196.
66. Поліщук І. О., Іванов І. І. Політична культура в Україні: авторитарний рефлекс чи демократичний транзит. Вісник Національної юридичної академії. 2010. № 5. С. 101-109.
67. Поняття “політична культура”. URL: <https://ksuonline.kspu.edu/mod/resource/view.php?id=27594>.
68. Поснова Т. Особливості формування політичної культури молоді. Соціальна психологія. 2004. № 6. С. 18-21.
69. Пояркова Т. К. Демократична культура як якісна міра політико-суспільних перетворень. Матеріали науково–практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (2–18 квітня 2002 року). Суми: Козацький вал, 2002. С. 243-244.
70. Пояркова Т. К. Демократія як технологія наближення до ідеального суспільного устрою. Політологічний вісник. Зб-к наук, праць: № 15. К. : Знання України, 2003. С. 144-154.
71. Пояркова Т. К. Регіональний вимір як якісний зріз демократичної трансформації. Наукові праці МАУП. Актуальні питання політології. 2003. Вип. 5. С. 63-69.
72. Пробийголова Н. В. Основні напрямки розвитку демократичної політичної культури в Україні. Політологічні записки. 2013. № 2. С. 121-128.
73. Революція Гідності: на шляху до історії. Відп. ред. І. Пошивайло, Л. Онишко. К. : Національний музей Революції Гідності, 2020. 384 с.

74. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації. К. : Інститут соціології НАН України, 2011. Вип. 3. С. 52-62.

75. Резнік, О. Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення. Сайт Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 30 серпня 2022 р. URL : <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyini-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>.

76. Рудакевич О. Імперативи національної політичної культури. Політичний менеджмент. 2010. № 5. С. 128-136.

77. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 352 с.

78. Рудакевич О. Формування національної політичної культури в контексті цінностей Європейського Союзу. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2014. Вип. 19 (1). С. 328-335.

79. Рудакевич О. Засади типології національної політичної культури. Політичний менеджмент. 2011. № 6. С. 137-144.

80. Рудакевич О. Функції національної політичної культури: теоретико-методологічний аспект <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26844/12-Rudakevych.pdf?sequence=1>.

81. Рудакевич, О. М. Концептуальні погляди Г. Алмонда на політичну культуру нації. Нова парадигма. 2010. Вип. 96. С. 116-125.

82. Сакс Д. Економіка перехідного періоду: Уроки для України. К. : Дело, 1996. 847 с.

83. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ. 2020. URL: http://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf.

84. Секунова Ю. В. Політична культура студентської молоді. К. : Видавничий центр НУПіБ. України, 2014. 252 с.

85. Стегній О. Г. Соціологічні підходи до вивчення типів політичної культури. Український соціум. 2015. № 2. С. 26-35.

86. Стрежнева М. В. Политическая культура в различных интерпретациях: анализ специального понятия. *Общественные науки и современность*. 2002. № 5. С. 141-155.

87. Сучасні концепції політичної культури. URL: <https://studfile.net/preview/10091919/page:24>.

88. Сушко А. І. Процеси трансформації політичної культури сучасного суспільства. Актуальні проблеми політики зб. наук. пр.; НУ "ОЮА", Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 56. С. 242-248.

89. Сушко А. І. Фактор політичної культури в становленні демократичного суспільства в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2021. Т. 1. С. 175-178.*

90. Тереве́рко О. Дерусифікація топонімів в Україні: на розгляд Верховної Ради внесли відповідний законопроект. 08 квітня 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/08/derusyifikacziya-toponimiv-v-ukrayini-na-rozglyad-verhovnoyi-rady-vnesly-vidpovidnyj-zakonoprojekt/>.

91. Точицький М. С. Поняття політичної культури у світлі сучасних політологічних дискусій. *Політикус : наук. журнал*. 2019. № 6. С. 49-53.

92. Требін М. П. Політична культура сучасної владної еліти України. *Вісн. Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 4. С. 137-145.

93. Требін М. П., Поліщук І. О. Політична культура: ретроспективний огляд концептуальних підходів. *Вісн. Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 1. С. 123-141.

94. Трегуб О. І. Політична культура демократичного суспільства у контексті феномену громадянства. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2013. Т. 147. С. 60-66.

95. Тур М. Г. Комунікативна влада: утопія чи реальність? Цінності громадянського суспільства і моральний вибір: український досвід. К. : Етна – 1, 2006. 268 с.
96. Усікова Л. Ф. Политическая культура. Локус: люди, общество, культуры, смыслы. 2010. № 1. С. 90-101.
97. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. М. : АCADEMIA, 1995. 250 с.
98. Халілова-Чуваєва Ю. А., Сугоняк А. О. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Politologia/62966.doc.htm.
99. Шайгородський Ю., Чуніхіна С. Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій : матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р). Київ : Талком, 2022. 36 с.
100. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. 3-тє вид., стер. К. : Либідь, 2005. 576 с.
101. Щербак М. Соціально-класові характеристики політичної культури в Україні: досвід застосування соціологічного тесту “Типи політичної культури”. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 3. 153-160.
102. Юрій Н. М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: аналіз міжнародного і українського досвіду: автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.04; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 16 с.
103. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.). Панорама політичних студій : наук. вісн. РДГУ. Рівне : РДГУ, 2014. С. 145-153.
104. Ярошенко В. Громадянська політична культура: функціональна роль в Україні. URL: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/200619>.